

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

©2018 МАКСИМЮК С. О.

УДК 338.48.331

Максимюк С. О. Обґрунтування теоретико-методичних особливостей функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу

У статті висвітлено поняття туризму та його базові аспекти. Розглянуто туризм на рівнях: світового господарства, національної економіки, регіональної економіки, об'єднання підприємств, суб'єкта господарювання. Обґрунтовано відмінність від поняття галузі та доцільність використання терміна «туристичний комплекс»; висвітлено його визначення та перелічено характерні риси; окреслено межі діяльності; охарактеризовано елементи, внутрішньоконфлексні вертикальні та горизонтальні зв'язки та специфіку функціонування; визначено суміжність туристичної діяльності з різними сферами суспільного виробництва. Надано характеристику державного регулювання туристичної діяльності. Наведено особливості державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку туристичного комплексу держави та основні напрями діяльності органів державної влади у сфері забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу, а також пропозиції щодо їх вдосконалення.

Ключові слова: туризм, туристичний комплекс, економічна безпека, державне регулювання.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 9.

Максимюк Софія Орестівна – аспірантка, Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональний філіал (вул. Братів Тершаківців, 2а, каб. 207, Львів, 79005, Україна)

E-mail: maksimyuks@ukr.net

УДК 338.48.331

UDC 338.48.331

Максимюк С. О. Обоснование теоретико-методических особенностей функционирования и обеспечения экономической безопасности туристического комплекса

Maksymiuk S. O. Substantiating the Theoretic-Methodical Features of Functioning and Ensuring the Economic Security of Tourism Complex

В статье освещены понятие туризма и его базовые аспекты. Рассмотрен туризм на уровнях: мирового хозяйства национальной экономики, региональной экономики, объединения предприятий, предприятия. Обосновано отличие от понятия отрасли и целесообразность использования термина «туристический комплекс»; освещены его определения и перечислены характерные черты; очерчены границы деятельности; охарактеризованы элементы, внутриконфлексные вертикальные, горизонтальные связи и специфика функционирования; определена смежность туристической деятельности с различными сферами общественного производства. Дана характеристика государственного регулирования туристической деятельности. Приведены особенности государственной политики обеспечения экономической безопасности развития туристического комплекса государства и основные направления деятельности органов государственной власти в сфере обеспечения экономической безопасности туристического комплекса, а также предложения по их совершенствованию.

The article covers the concept of tourism and its basic aspects. The author considers tourism at the levels of the world economy, regional economy, association of enterprises, stand-alone enterprise. The difference from the concept of branch together with expediency of use of the term of «tourism complex» have been substantiated; its definitions are highlighted and its characteristics are listed; boundaries of activity are delineated; elements, intra-complex vertical, horizontal connections and specificity of functioning are characterized; the interrelatedness of tourism activity with various spheres of public production has been defined. A characteristic of the State regulation of tourism activity is given. Features of the State policy of providing economic security of development of tourism complex of the State and the main directions of activity of the State authorities in the sphere of economic security of tourism complex, as well as suggestions for their improvement have been provided.

Ключевые слова: туризм, туристический комплекс, экономическая безопасность, государственное регулирование.

Keywords: tourism, tourism complex, economic security, State regulation.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 9.

Fig.: 1. **Tbl.:** 2. **Bibl.:** 9.

Максимюк Софія Орестівна – аспірантка, Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональний філіал (вул. Братів Тершаківців, 2а, каб. 207, Львів, 79005, Україна)

Maksymiuk Sofia O. – Postgraduate Student, The National Institute for Strategic Studies, Regional branch (of. 207, 2a Brativ Tershakivtsiv Str., Lviv, 79005, Ukraine)

E-mail: maksimyuks@ukr.net

E-mail: maksimyuks@ukr.net

Туристичний комплекс України характеризується високим потенціалом розвитку, що позитивно впливає на формування ВВП, активізацію економічної діяльності в суміжних галузях економіки, забезпечення зайнятості населення та зміцнення, таким чином, економічної безпеки держави. Підтвердженням цього є вигідне геополітичне розташування, значний рекреаційний потенціал, сприятливі природно-кліматичні умови та різноманітний рельєф, розвинена мережа транспортних сполучень, культурна спадщина держави тощо. Крім того, в Україні розвивається готельно-відпочинкова інфраструктура, підвищується рівень якості обслуговування туристів і зростає відвідуваність туристичних об'єктів. Попри

це, особливості функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу не є достатньо обґрунтованими, а сучасні умови його функціонування генерують нові ризики і загрози для подальшого поступу цього галузевого комплексу, що підвищує актуальність обґрунтування теоретико-методичних особливостей функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу.

Вивченням поняття туризму присвятили свої праці такі науковці, як Ж. Богданова [1], К. Гордієнко [3], дослідженням специфіки та особливостей туристичного комплексу займалися В. Бадюков [2], Е. Щепанський [9], О. Любіцева [6]. Проблема обґрунтування теоретико-методичних особливостей

функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу розглядається у працях Є. Козловського [5], проте проблему обґрунтування теоретико-методичних особливостей функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу розкрито недостатньо, тому вона потребує подальшого опрацювання.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних особливостей функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу для досягнення відкритості економіки країни, реалізації євроінтеграційного курсу держави, удосконалення теоретико-методичних засад державного регулювання у сфері туризму, а також ефективного використання історико-культурної та туристично-рекреаційного потенціалу держави. При ефективному забезпеченні економічної безпеки туристичний комплекс може відіграти роль каталізатора для виходу економіки з кризи.

Сучасна економіка представляє собою виключно складну систему, яка складається з різних сфер, галузей та секторів, кожна з яких виконує певну функцію в процесі розширеного відтворення суспільного продукту. З-поміж великої кількості міжгалузевих комплексів важливе місце займає туристичний.

Оптимальне використання потенційних можливостей туристичних ресурсів, підприємств туристичного бізнесу й історико-культурного потенціалу дозволяє не лише поліпшити економічний стан, але й впливає на соціальний рівень життєзабезпечення та розвитку інфраструктури [8].

Для обґрунтування теоретико-методичних особливостей функціонування та забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу доцільно розглянути поняття туризму та визначитися з термінологією, особливостями та елементами туристичного комплексу.

Найбільш розкриті визначення туризму можна віднайти у працях Ж. Богданової, яка розуміє під цим поняттям, з одного боку, діяльність людини (споживача турпослуг), спрямовану на задоволення потреб у відпочинку, лікуванні, пізнавальних, ділових та інших цілях і передбачає її тимчасове переміщення з основного місця проживання, що приводить до ряду соціально-економічних відносин; з іншого боку, – це форма ведення бізнесу, яка ставить за мету отримання прибутків шляхом організації та забезпечення відпочинку інших осіб [1, с. 197].

К. Гордієнко визначає два базові аспекти туризму:

1) як тимчасовий виїзд особи з місця постійного проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці перебування;

2) як діяльність осіб, які здійснюють поїздки і перебувають у місцях, що знаходяться за межами їх звичайного середовища на термін від 24 годин до одного року, з будь-якою метою, але без здійснення діяльності, що оплачується з джерел, які знаходяться у місці відвідування [3, с. 312].

На основі зазначеного можна стверджувати, що сутність поняття «туризм» диференціюється залежно від рівня, на якому його розглядають (табл. 1). Як вид економічної діяльності туризм передбачає виїзд осо-

Таблиця 1

Рівні туризму та їх характеристика

Рівень туризму	Значення туризму
Світового господарства	Окремий сектор світової економіки, що генерує розвиток окремих країн і території найбільших за обсягом форм міжнародних туристичних послуг
Національної економіки	Вид економічної діяльності, каталізатор соціально-економічного розвитку через вплив на такі ключові галузі економіки, як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство; чинник диверсифікації економіки шляхом створення галузей, що обслуговують індустрію туризму, підвищує рівень добробуту нації
Регіональної економіки	Вид економічної діяльності, що формує значну частку ВРП, покращує інвестиційну привабливість регіонального господарського комплексу, організовує залучення в господарський обіг додаткових матеріальних ресурсів, будівництва нових об'єктів туризму, залучення інвесторів, збільшення товарообігу регіону
Об'єднання підприємств	Конкурентоспроможний кластер, що забезпечує створення конкурентоспроможних основних і супутніх послуг, виступає стимулятором розвитку елементів інфраструктури – готелів, ресторанів, підприємств торгівлі
Суб'єкта господарювання	Послуга, яку створюють і просують на ринок підприємства туризму
Особи	Форма відпочинку, отримувана особою послуга, що передбачає виїзд особи або групи осіб з постійного місця проживання для проведення змістовного дозвілля, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, природним середовищем, організації оздоровлення населення, але без отримання заробітної плати та із заздалегідь відомим терміном повернення на постійне місце проживання

би або групи осіб з постійного місця проживання задля проведення змістовного дозвілля, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, природним середовищем, організації оздоровлення населення, але без отримання заробітної плати та із задалегідь відомим терміном повернення на постійне місце проживання.

Стосовно утворення та функціонування туризму, важливо визначитися з дотичною термінологією, зокрема термінами: «територіально-рекреаційна система», «рекреаційний комплекс», «туристично-рекреаційний комплекс», «індустрія туризму», «туристичний комплекс».

Відзначимо, що з позицій вивчення поняття «туризм» на галузевому рівні є виправданим використання терміна «туристичний комплекс» як певної економічної системи, що складається з різних елементів. Суттєвим аргументом на користь використання цього терміна може бути те, що національне господарство країни являє собою єдиний комплекс, але дане поняття не охоплює туристичну сферу, концентруючи свою увагу лише на використанні рекреаційної складової [9].

Сьогодні чіткого визначення туристичного комплексу немає, проте найбільш характерні риси виділяють В. Бадюков [2], А. Капліна [4] та інші науковці. Виходячи з їх досліджень, туристичний комплекс представляє собою сукупність підприємств (комерційних організацій та приватних підприємств), які раціонально об'єднують речові, інноваційні та особисті цінності в системі розміщення, харчування, проведення екскурсійного обслуговування та представлення комплексу додаткових послуг з урахуванням ризику та економічної відповідальності за кінцеві результати своєї діяльності й ефективності функціонування держави в умовах ринку.

Туристичний комплекс являє собою систему виробничих, транспортних, торговельних, сервісних підприємств і засобів розміщення, які призначені для задоволення попиту на туристичні товари і послуги, підготовку кадрів та процес виробництва, реалізацію та споживання туристичного продукту на основі використання природних багатств, матеріальних і духовних цінностей суспільства [7].

Додатково, специфікою туристичного комплексу економіки є неможливість його віднесення до однієї конкретної галузі в теоретичному і статистичному розумінні цього слова. Поняття «галузь» передбачає поєднання групи закладів, що займаються аналогічними видами діяльності. Туризм під це визначення не потрапляє, оскільки набір характерних видів діяльності в туризмі включає ряд класів «галузей» в їх традиційному розумінні. Адже очевидною є суміжність туристичної діяльності з різними сферами суспільного виробництва. Не весь створений підсистемами туристичного комплексу дохід (додана вартість) відноситься до доданої вартості в секторі туризму, оскільки

інфраструктурні об'єкти комплексу обслуговують не тільки туристів, але й інших учасників ринку. При цьому галузі, не пов'язані з туризмом, можуть обслуговувати туристів, створюючи додану вартість у туристському секторі економіки. Водночас безпосередні суб'єкти туристичного ринку (туроператори і турагенти) беруть участь в нетуристичних сферах діяльності, інвестуючи кошти, наприклад, в непрофільні активи. Кінцевим продуктом функціонування цього комплексу є туристичні послуги, у створенні яких беруть участь різні галузі економіки, пов'язані суспільним розподілом праці.

Межі туристичного комплексу є дуже «розмитими», адже в ньому існує розподіл підприємств на «туристичні» і «нетуристичні», який є дуже умовним. Тому доцільно визначати ці кордони, виходячи з економічного внеску тієї чи іншої підгалузі.

Елементами туристичного комплексу є підприємства та установи, мета функціонування яких полягає в задоволенні певних туристичних потреб (мотиваційних, змістовних, комфортності тощо) [6, с. 54]. Специфіка туристичної послуги обумовлює наявність значної кількості елементів, їх ієрархічність відповідно до обсягів діяльності, забезпечення виробничими потужностями та рівня розвитку матеріально-технічної бази, а виробничо-технологічні, інформаційні, організаційно-управлінські, фінансово-економічні зв'язки об'єднують зазначені елементи в галузі, що виступають структурними компонентами індустрії туризму [4, с. 168]. Таким чином, внутрішньоконструктивні вертикальні зв'язки лежать в основі виділення функціонально-компонентної (галузевої) структури туристичного комплексу [6, с. 54].

Внутрішньоконструктивні горизонтальні зв'язки виникають між підприємствами, які функціонують у різних галузях, які мають відношення до організації туристичного споживання відповідно до стадійності процесу обслуговування, дозволяють виділити в межах індустрії туризму функціонально-стадійні підсистеми, представлені сполученнями різнорідних функціонально-галузевих елементів, що виконують однорідні функції у сфері туризму. Стосовно споживчо-ресурсної орієнтації їх можна розташувати таким чином (*рис. 1*).

Включення даних підсистем у туристичний комплекс країни є лише загальним орієнтиром. На практиці можна застосовувати більш високу (або, навпаки, більш низьку) ступінь агрегування, яка залежить від національної специфіки.

Дослідивши структуру підсистем туристичного комплексу, можна виділити його особливості та проаналізувати методи державного регулювання забезпечення економічної безпеки розвитку досліджуваного комплексу (*табл. 2*).

Державне регулювання туристичної діяльності являє собою сукупність форм і методів цілеспрямованої

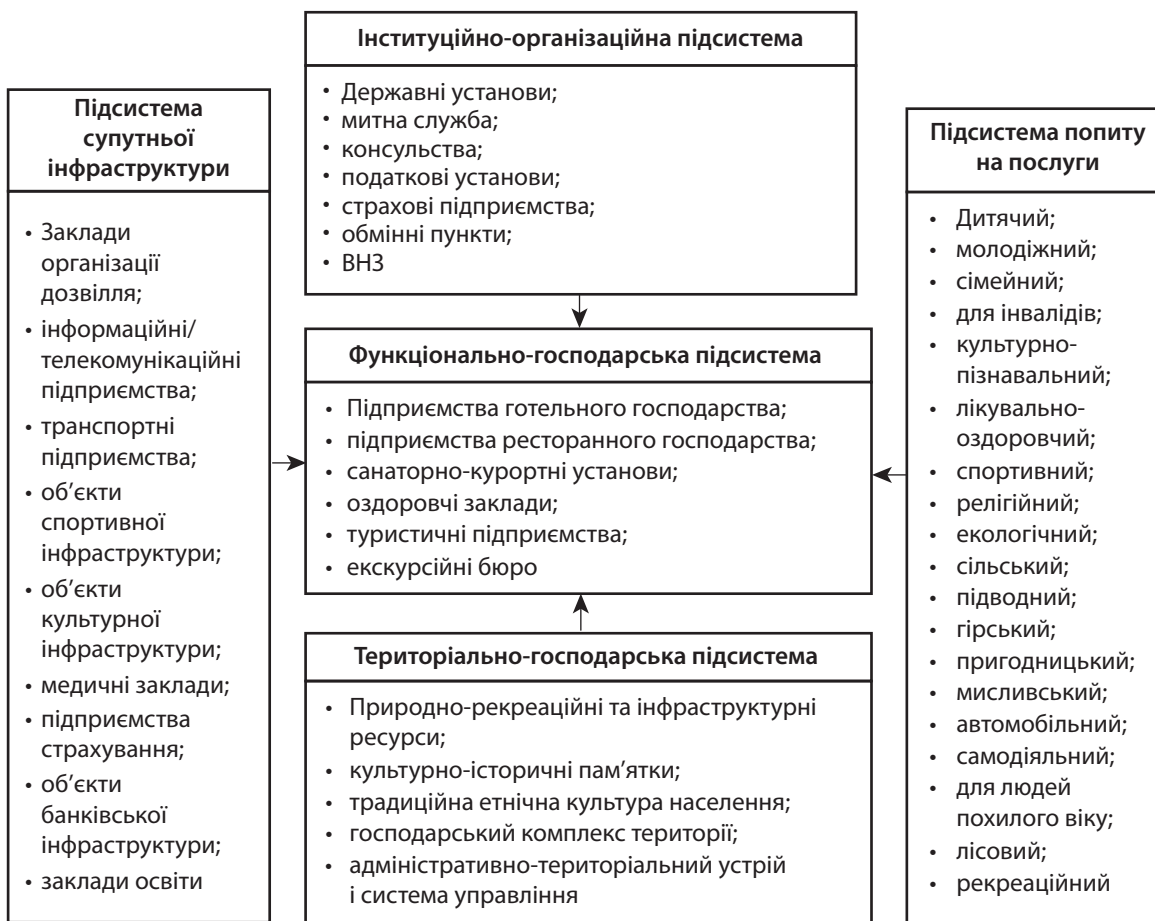

Рис. 1. Туристичний комплекс держави

ваного впливу органів державної влади на діяльність господарюючих суб'єктів та ринкову кон'юнктуру з метою забезпечення нормальних умов функціонування ринкового механізму, реалізації державних соціально-економічних пріоритетів та вироблення єдиної концепції розвитку туризму в країні, з метою створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу [5, с. 209].

Отже, для створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу необхідна реалізація низки заходів державного регулювання.

Заходи державної політики у сфері формування системи забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу реалізуються шляхом створення нормативно-правової бази, яка регулює відносини у сфері економічної безпеки туристичного комплексу, формування відповідних структур із забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу та впровадження механізмів контролю та нагляду за його діяльністю, адже основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки – створення такого економічного, політичного та правового середовища й інституційної інфраструктури, які стимулювали б найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні

процеси, створення і надання перспективних конкурентоспроможних послуг.

ВИСНОВКИ

Отже, туристичний комплекс держави доцільно трактувати як окремий сектор у системі національного господарства, в основі якого знаходиться галузь туризму, а також інші види економічної діяльності, що беруть участь у створенні та просуванні туристичного продукту. Фактично він являє собою функціонально-галузеву систему, утворену такими підсистемами, як: інституційно-організаційною, функціонально-господарською, територіально-господарською, супутньої інфраструктури та попиту на послуги.

Особливостями функціонування туристичного комплексу є: залежність від природно-кліматичних умов і природно-ресурсного потенціалу території; необхідність паритетного розвитку та модернізації транспортної, туристичної та готельно-ресторанної та інших інфраструктур; висока інвестиційна місткість та гарантування безпеки інвестицій в об'єкти готельно-ресторанної сфери; висока потреба у страхуванні ризиків споживачів послуг; сезонність попиту на туристичні продукти. Відповідно до цих особливостей має формуватися державна політика забезпечення економічної безпеки туристичного комплексу держави. ■

Особливості державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку туристичного комплексу

Особливості функціонування туристичного комплексу держави	Особливості державної політики забезпечення економічної безпеки розвитку туристичного комплексу
Залежність від природно кліматичних умов та природно-ресурсного потенціалу території, наявності пам'яток архітектури і культурної спадщини	– Дотримання параметрів економічної безпеки; провадження сучасних стандартів безпеки у виробничих сферах реального сектора економіки; – контроль захисту від забруднення земель та навколишнього природного середовища; – прогнозування ризиків техногенних катастроф; – активна державна політика зі збереження і відновлення пам'яток культури і архітектури
Необхідність паритетного розвитку та модернізації транспортної, туристичної та готельно-ресторанної та інших інфраструктур	– Створення сприятливого економіко-правового середовища реалізації інтеграційних і партнерських проектів суб'єктів комплексу; – формування вигідних і безпечних умов реалізації проектів ДПП з розвитку дорожньо-транспортної та іншої інфраструктури територій
Наявність сформованого іміджу держави як країни зі стабільною соціальною та політико-економічною ситуацією	– Модернізація системи митної та внутрішньої безпеки; – впровадження та реалізація сучасних соціальних стандартів якості життя; – високий рівень протидії терористичним загрозам; – дотримання політичної стабільності
Висока інвестиційна місткість та гарантування безпеки інвестицій в об'єкти готельно-ресторанної сфери	– Покращення інвестиційної привабливості територій; – скорочення дозвільної погоджувальної систем; – удосконалення параметрів інвестиційної безпеки та державних гарантій в інвестиційних процесах
Висока потреба у страхуванні ризиків споживачів послуг	– Державна підтримка становлення і розвитку системи страхування фінансових, виробничо-технологічних, транспортних, валютно-комерційних, форс-мажорних та інших ризиків; – формування економічно безпечного вітчизняного туристичного продукту
Сезонність попиту на туристичні продукти	– Активна державна політика зі структурно збалансованого і диверсифікованого розвитку форм та видів туризму; – мінімізація ризиків функціонування та розвитку нетрадиційних і альтернативних видів туризму, приватного туристичного бізнесу на сільських, гірських, віддалених та інших державних територіях

ЛІТЕРАТУРА

1. **Богданова Ж. А.** Поняття та види туристичної діяльності в Україні. *Вісник ЖДТУ. Сер. : Економічні науки.* 2009. № 4. С. 194–197.

2. Государственная поддержка развития малого предпринимательства в регионе: теоретические и прикладные аспекты : монография / В. Ф. Бадюков, О. В. Довгая, А. А. Осипова и др. Хабаровск: РИЦ ХГАЭП, 2007. 176 с.

3. **Гордієнко К. Д.** Економічний тлумачний словник. Понятійна база законодавства України у сфері економіки. 2-ге вид. Київ : КНТ, 2007. 360 с.

4. **Капліна А. С.** Розробка ефективних систем управління розвитком підприємств готельного господарства полтавського регіону. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки.* 2014. № 1. С. 168–173.

5. **Козловський Є. В.** Державне регулювання та підтримка розвитку туризму в Україні: досвід країн Центральної та Східної Європи. *Актуальні проблеми внутрішньої політики.* 2004. Вип. 4. С. 209–218.

6. **Любіцева О. О.** Ринок туристичних послуг. Київ : Альтерпрес, 2002. 436 с.

7. **Мальська М. П., Худо В. В.** Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 424 с.

8. **Шиманська В. В.** Конкурентоспроможність туристичного комплексу Житомирщини. *Економіка. Управління. Інновації.* 2010. № 2. URL: http://eprints.zu.edu.ua/21410/1/eui_2010_2_52.pdf

9. **Щепанський Е. В.** Організаційний механізм інвестування туристично-рекреаційного комплексу регіону. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2010. Вип. 1 (4). С. 194–202.

Науковий керівник – Васильців Т. Г., доктор економічних наук, професор, заступник директора Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові

REFERENCES

Bohdanova, Zh. A. "Poniattia ta vydy turystychnoi dialnosti v Ukraini" [Concepts and types of tourism activity in Ukraine]. *Visnyk ZhDTU. Ser. : Ekonomichni nauky,* no. 4 (2009): 194-197.

Badyukov, V. F. et al. *Gosudarstvennaya podderzhka razvitiya malogo predprinimatelstva v regione: teoreticheskiye i priklad-*

nyye aspekty [State support of small business development in the region: theoretical and applied aspects]. Khabarovsk: RITs KhGAEP, 2007.

Hordiienko, K. D. *Ekonomichniy tlumachnyi slovnyk. Poniatiina baza zakonodavstva Ukrainy u sferi ekonomiky* [Economic Explanatory Dictionary. Conceptual basis of Ukrainian legislation in the field of economy]. Kyiv: KNT, 2007.

Kaplina, A. S. "Rozrobka efektyvnykh system upravlinnia rozvytkom pidpriemstv hotelnoho hospodarstva poltavskoho rehionu" [Development of effective systems for managing the development of the hospitality enterprises of the Poltava region]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ser.: Ekonomichni nauky*, no. 1 (2014): 168-173.

Kozlovskyi, Ye. V. "Derzhavne rehuliuвання ta pidtrymka rozvytku turyzmu v Ukraini: dosvid krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy" [State regulation and support of tourism development in Ukraine: the experience of the countries of Central and

Eastern Europe]. *Aktualni problemy vnutrishnoyi polityky*, no. 4 (2004): 209-218.

Liubitseva, O. O. *Rynok turystychnykh posluh* [Market of tourist services]. Kyiv: Alterpres, 2002.

Malska, M. P., and Khudo, V. V. *Turystychnyi biznes: teoriia ta praktyka* [Travel Business: Theory and Practice]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2007.

Shchepanskyi, E. V. "Orhanizatsiinyi mekhanizm investuvannia turystychno-rekreatsiinoho kompleksu rehionu" [Organizational mechanism of investment of the tourist-recreational complex of the region]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, no. 1 (4) (2010): 194-202.

Shymanska, V. V. "Konkurentospromozhnist turystychnoho kompleksu Zhytomyrshchyny" [Competitiveness of the tourist complex of Zhytomyr region]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*. 2010. http://eprints.zu.edu.ua/21410/1/eui_2010_2_52.pdf